

FINANSINIO RAŠTINGUMO UGDYMAS SOCIALINIO DARBO KONTEKSTE

RENATA ČIUŽIENĖ

KAUNO MIESTO SOCIALINIŲ PASLAUGŲ CENTRAS

Anotacija. Straipsnyje analizuojamas finansinio raštingumo ugdymas socialinio darbo kontekste, kokybinio tyrimo metodu apžvelgiant 7 socialinių darbuotojų patirtis. Tyrimas atskleidė, kad turėtume siekti ne tik motyvuoti socialinių paslaugų gavėjus prisiišti visišką atsakomybę už savo / šeimos finansinę padėtį, įgalinti imtis reikiamų pokyčių, bet ir siekti atliepti visuomenės poreikius bei efektyviau prisidėti prie skurdo ir ekonominio įgalinimo didinimo šalyje. Straipsnyje pateikiamos ir mokslininkų rekomendacijos.

Reikšminiai žodžiai: finansinis raštingumas, finansinio raštingumo ugdymas, socialinis darbas, socialinių paslaugų gavėjai.

ĮVADAS

Nuolatiniai pokyčiai lemia neblėstantį poreikį kiekvienam visuomenės nariui nuolat atnaujinti ir plėsti kompetencijos ribas. Akcentuojamas ir socialinės priežiūros srityse dirbančių specialistų gebėjimo atliepti visuomenės poreikius, laiku ir tinkamai suteikti reikiamą socialinę pagalbą poreikis. Svarbu pastebėti, kad ypač pastaraisiais dešimtmečiais fiksuojamas išaugęs socialinės srities specialistų galimybių padėti visuomenei ugdyti bazinius finansinio raštingumo įgūdžius, plėsti asmens finansų valdymo žinias bei kompetencijas poreikis (Jurevičienė ir Gausienė, 2010). Atkreipiamas dėmesys, kad turėtų būti puoselėjamas ne tik vaikų, bet ir suaugusiųjų finansinio raštingumo žinių ir įgūdžių ugdymas,

vadovaujantis mokymosi visą gyvenimą koncepcija, atkreipiant dėmesį, kad finansų temos apima kone visus žmogaus gyvenimo etapus, t. y. tam tikrais gyvenimo tarpsniais tampa itin aktualios ir reikalingos (Kvieskienė, 2016; Lukoševičius ir Butėnas, 2021). Reaguojant į nuolatinį ir dinamišką rinkos, ekonomikos pokyčius ir žinių gausą, reikia tikslingai puoselėti ir nuolat kelti visuomenės finansinio raštingumo lygį. Su finansinio neraštingumo pasekmėmis aktyviai dirba socialinės srities specialistai, tad socialinių darbuotojų kompetencijas reikia papildyti finansinio raštingumo žiniomis. Šių dienų kontekste suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymas įgyja ypatingą reikšmę, nes fiksuojama, kad lietuvių finansinis raštingumas per beveik dešimtmetį suprastėjo beveik 20 procentų (Lietuvos bankas, 2024a). Švietimo ir mokslo ministerija (2020) nurodo, kad „technologijų srities inovacijos, globalizacija, demografiniai iššūkiai keičia visuomenės ir reikalauja nuolat atnaujinti žinias ir gebėjimus daugelyje sričių, tarp jų ir finansų. Negebėjimas pritaikyti prie šių pokyčių kelia socialinės atskirties bei skurdo problemas. Kokybiškas finansinis švietimas gali padėti jas įveikti, užtikrinti asmens ir visos visuomenės gerovę ir darnų vystymąsi“. Finansinio raštingumo svarba akcentuojama ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje. Meier ir Sprenger (2008) tyrimas atskleidė, kad ir ekonomistai, ir politikos formuotojai nurodo, jog svarbiausiu finansinės gerovės veiksmu laikomas būtent piliečių finansinis raštingumas. Henning ir Lucey (2017) akcentavo, kad šiais laikais vienas iš svarbiausių žmogaus gyvenimo įgūdžių yra finansinis raštingumas. Xu ir kt. (2023) atlikto tyrimo pagrindu teikiama rekomendacija kurti visą gyvenimą trunkančio finansinio raštingumo ugdymo sistemą.

Socialiniame darbe itin svarbi visuomenės gerovė. Svarbiais prioritetais laikoma mažinti piliečių atskirtį, prisidėti ir prie skurdo mažinimo. Visgi tokie tikslai gali būti įgyvendinti tik puoselėjant kokybišką finansinio raštingumo ugdymą. Balkytė ir kt. (2017), atlikę tyrimą bei apklausę socialinius darbuotojus, nustatė, kad socialinę pagalbą teikiančių specialistų kasdienio darbo dalis yra glaudžiai susijusi su paslaugų gavėjų finansinio raštingumo ugdymu. Tarptautinės patirtys (Huang et al., 2021) patvirtina, kad ne tik patys socialinio darbo specialistai mato poreikį ir realiai ugdo finansinį raštingumą, bet ir pati visuomenė

turi lūkesčių bei pasitiki socialiniais darbuotojais, kad šie turi finansinio raštingumo kompetencijų ir į juos galima kreiptis pagalbos bei įvairiomis su finansais susijusiomis temomis. Minimas Huang ir kt. (2021) Amerikoje atliktas tyrimas parodė, kad pastaruoju metu pati socialinio darbo politika, metodika ir darbuotojų dėmesys vis labiau krypsta į paslaugų gavėjų ekonominių problemų, finansinių klausimų sprendimą.

Šiame straipsnyje vadovaujamasi Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos (ŠMSM, 2020, p. 2) finansinio raštingumo apibrėžtimi:

Finansinis raštingumas – žinios ir supratimas apie finansus ir finansines rizikas, gebėjimai, motyvacija ir pasitikėjimas savimi taikyti šias žinias ir supratimą, siekiant priimti įvairiuose finansiniuose kontekstuose veiksmingus sprendimus, didinant asmens ir visuomenės finansinę gerovę bei dalyvavimą ekonominiame gyvenime.

Straipsnyje pabrėžiama, kad finansinio raštingumo sąvoka apima tokias temas kaip asmens finansų valdymas, biudžeto sudarymo, taupymo ir investavimo klausimai, bazinė mokesčių tvarka, rizikų valdymas (investavimo ir kitos rizikos, draudimas), pensijų klausimai bei skolų valdymas (Lusardi ir Mitchell, 2014; Kvieskienė, 2016).

Šio straipsnio tikslas – pristatyti socialinių darbuotojų patirtis, ugdant socialinių paslaugų gavėjų finansinį raštingumą, pasitelkiant kokybinio tyrimo duomenis, gautus atlikus mokslinės literatūros analizę bei iš dalies struktūruotus interviu su socialiniais darbuotojais.

FINANSINIO RAŠTINGUMO PROBLEMATIKA

Siekiant gauti tikslingas rekomendacijas apie finansinio raštingumo ugdymą socialinio darbo kontekste, buvo atlikta mokslinės literatūros analizė. Toliau šiame skyriuje pateikiamos rekomendacijos socialiniams darbuotojams, prisidedantiems prie socialinių paslaugų gavėjų finansinio raštingumo ugdymo. Apibendrinti duomenys pateikiami 1 lentelėje.

Gauti duomenys atskleidė, kad Lietuvoje suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo programos vis dar vykdomos ir nesisteningai. Taip pat naujausi duomenys (Lietuvos bankų asociacija, 2021; Lietuvos bankas, 2023) rodo, kad Lietuva dar neturi suaugusiųjų finansinio raštingumo ugdymo strategijos valstybės lygmeniu. Kitas opus

klausimas – specialistų, vienaip ar kitaip įgyvendinančių finansinio raštingumo ugdymo programas, kompetencijos stygius. Henning ir Lucey (2017), lietuvių tyrėjai Balkytė ir kt. (2017) tyrimais pagrindžia, kad socialiniai darbuotojai ar net universitetų dėstytojai pripažįsta neturintys reikiamos kompetencijos, dėl to nepasitiki savimi ir neužsiima finansinio raštingumo ugdymu. Remiantis šiais duomenimis, pateikiama pirmoji rekomendacija socialiniams darbuotojams – tobulinti finansinio raštingumo kompetenciją. Kaip pagalba specialistams tobulinti finansinio raštingumo žinias ir įgūdžius gali būti pasitelkti ir finansinio raštingumo testai, kurių galima rasti Lietuvos banko (2024b) ir „Swedbank“ (2024) interneto tinklapiuose. Siekiant suprasti socialinių paslaugų gavėjų finansinio raštingumo žinias ir pagalbos šiuo klausimu poreikį, minėtus finansinio raštingumo testus galima atlikti ir jiems.

Šio darbo kontekste svarbiais duomenimis laikoma tai, kad moterų finansinio raštingumo lygis yra žemesnis nei vyrų (Aren ir Zengin, 2016; Lapinskienė ir kt., 2022), dėl to socialinio darbo specialistams rekomenduojama daugiau dėmesio skirti būtent moterų finansinio raštingumo ugdymui.

Yuneline ir Suryana (2020) atkreipia dėmesį, kad finansinio raštingumo ugdymas svarbus siekiant apsaugoti asmenis nuo galimo įvairių rūšių smurto patyrimo ir patekimo į keblias situacijas, susidūrimo su įvairiomis problemomis. Taip pat akcentuojama, kad finansinio raštingumo ugdymu siekiama padėti asmenims suvokti savo finansinę situaciją ir prisiimti atsakomybę už savo gerovės kūrimą. Socialinio darbo kontekste svarbia rekomendacija laikoma būtent asmenų motyvavimas prisiimti atsakomybę už savo finansinę padėtį ir skatinti socialinių paslaugų gavėjus siekti reikiamų pokyčių, įgalinti juos kritiškai vertinti visą gaunamą finansinę informaciją, ją valdyti bei gebėti turimas žinias pritaikyti gerinant asmens / šeimos finansinę padėtį, prisidedant ir efektyviai dalyvaujant ekonominiame gyvenime. Navicko, Gudaičio ir Krajnakovos (2014) atliktas tyrimas rodo, kad didesnio finansinio raštingumo lygio, suinteresuotumo taupyti, atsakingesnio skolinimosi ir finansinės atsakomybės už savo ateitį linkę būti išsilavinę asmenys. Galima daryti prielaidą, kad išsilavinimą turintys socialinių paslaugų gavėjai pajėgūs spręsti finansinius klausimus ir atsakingiau priimti

sprendimus, tad reikia pasitikėti jų gebėjimais, svarbu jų nenugalinti. Paslaugų gavėjus, neturinčius išsilavinimo, galima skatinti jo siekti, nes tai susiję ne tik su geresniu turimų finansinių resursų valdymu, bet ir su geresnėmis perspektyvomis didinti gaunamas pajamas. Mokslinėje literatūroje aptinkama tyrimų, pagrindžiančių, kad, didėjant asmens pajamoms, sąmoningesnis tampa ir elgesys su finansais, kyla finansinio raštingumo lygis (Lusardi ir Mitchel, 2014).

Socialinio darbo kontekste, kai kalbama apie finansinio raštingumo ugdymą, itin dažnai neapsieinama be bazinių finansinio raštingumo įgūdžių formavimo, tad akcentuojama ir asmens / šeimos biudžeto sudarymo svarba bei socialinių darbuotojų pagalba socialinės priežiūros paslaugų gavėjams šioje srityje. Pabrėžiama, kad biudžeto sudarymas yra veiksminga priemonė ugdant sąmoningumą. Navickas, Gudaitis ir Krajinakova (2014) pažymi, kad finansų stebėseną padeda išvengti impulsyvių pirkimų ir efektyviai reaguoti į marketingo reklamas.

Juriavičienė ir Milkintaitė (2024), nagrinėdamos socialinių darbuotojų patirtis, identifiko, kad dirbant su klientais pasitaiko ir konfliktinių situacijų. Minimų mokslininkų atradimu laikoma tai, kad konfliktų kyla ne tik dėl to, jog klientai dažnu atveju nenori pokyčių, stokoja motyvacijos, bet net ir tokiu atveju, kuomet klientams trūksta finansinio raštingumo įgūdžių. Mokslininkės teigia, kad „klientai įpratę prie savo gyvenimo būdo ir ką nors keisti nemato prasmės. Galima pastebėti, kad klientai nenori pripažinti, jog turi problemų“ (Juriavičienė ir Milkintaitė, 2024, p. 82). Tai laikoma reikšminga informacija, kurią įvertinęs, Juriavičienė ir Milkintaitė (2024) manymu, socialinis darbuotojas turi atlikti ne tik pagalbininko šeimai funkciją, bet dažnu atveju atlikti ir kontrolės funkciją, nors tam tikrais atvejais šios funkcijos vykdymas sukelia neigiamas kliento reakcijas.

Hossain ir Ahmad (2020) teigimu, svarbu tikėti, kad paslaugų gavėjai pajėgūs tvarkytis su kilusiomis problemomis bei netinkamo elgesio pasekmėmis. Būtina klientų nenugalinti. Hossain ir Ahmad (2020) išskiria refleksijos metodą kaip efektyvią priemonę, kuri padeda žmogui suprasti situaciją, priimti atsakomybę už savo pasirinkimus ir veiksmus. Būtent reflektavimas, kuris Hossain ir Ahmad (2020) suprantamas kaip tikslingas dėmesio kreipimas į situaciją, atvejį, veiksmą

ar kt., pozityviai nusiteikus, jog problemos išsprendžiamos, padeda priimti atsakomybę ir sąmoningai imtis veiksmų, kad situacijos ir (ar) problemos būtų sprendžiamos.

1 LENTELĖ. MOKSLININKŲ REKOMENDACIJOS SOCIALINIAMS DARBUOTOJAMS

Didinti savo finansinio raštingumo kompetenciją	Atlikti finansinio raštingumo testus su socialinių paslaugų gavėjais
Skirti daugiau dėmesio moterų finansinio raštingumo ugdymui	Skatinti socialinių paslaugų gavėjus reflektuoti
Padėti sudaryti šeimos biudžetą	Atlikti ne tik pagalbininko, bet ir kontrolieriaus funkciją
Motyvuoti socialinių paslaugų gavėjus priimti visą atsakomybę už savo / šeimos finansinę padėtį ir įgalinti imtis reikiamų pokyčių	

TYRIMO METODOLOGIJA

Finansinio raštingumo ugdymo socialinio darbo kontekste tyrimas atliktas 2024 m. rugsėjo–spalio mėnesiais. Jo tikslas buvo išanalizuoti finansinio raštingumo ugdymo praktiką socialinio darbo kontekste. Čia buvo itin svarbu atkreipti dėmesį į socialinių darbuotojų perspektyvas, patirtis ir šio meto kasdienį kontekstą. Tai, pasak Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016), pasiekama būtent kokybinių tyrimų dėka. Pasirinktas iš dalies struktūruotas interviu leido ne tik atskleisti socialinių darbuotojų patirtis, gauti informatyvių duomenų, bet ir, kaip nurodo Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas (2017), prisiliesti prie reiškinių ir proceso išgryninimo. Iš dalies dėl struktūruoto interviu galima „lengviau suprasti tiriamą problemą, atskleisti visiškai netikėtus ir iš anksto nenumatytus tiriamos problemos aspektus“ (Rupšienė, 2007, p. 65). Šiame tyrime pateikti duomenys padeda suprasti ne tik finansinio raštingumo ugdymo svarbą, bet ir atskleidžia unikalų socialinių darbuotojų darbo kontekstą, skatina atkreipti dėmesį į socialinio darbo

kokybės gerinimą, atsižvelgiant į visuomenės ir socialinio konteksto pokyčius ir iš to kylančius poreikius.

Atlikti 7 iš dalies struktūruoti interviu. Visi vykdyti su 2024 m. rugsejo–spalio mėnesiais Kauno mieste dirbusiais socialiniais darbuotojais, kurie atliko tiesioginį darbą, ugdydami suaugusiųjų socialinių paslaugų gavėjų socialinius įgūdžius.

Tyrimo imtį sudarė:

- 2 socialiniai darbuotojai, dirbę su Kauno apskrityje bausmę atliekančiais suaugusiais;
- 1 respondentas, dirbęs socialinį darbą X Kauno m. nevyriausybėje organizacijoje;
- 4 asmenys, dirbę X Kauno m. socialines paslaugas teikiančioje įstaigoje.

Tyrimo dalyvavo 6 moterys ir 1 vyras. Tyrimo imtis sudaryta remiantis patogiosios atrankos metodu. Interviu vykdyti mišriu būdu (kontaktiniu / nuotoliniu).

Analizuojant finansinio raštingumo ugdymo socialinio darbo kontekstą, surinkus tyrimo duomenis bei pritaikius turinio analizės metodą, buvo išskirtos aštuonios kategorijos. Šešios iš jų susijusios su socialiniais darbuotojais ir pažymi tokius aspektus kaip jų:

- žinių / kompetencijų ugdymo poreikis;
- kompetencija finansinio raštingumo klausimais;
- identifikuojamos socialinių paslaugų gavėjų finansinio neraštingumo problemos;
- indėlis, siekiant socialinių paslaugų gavėjų pokyčių finansų srityje;
- rekomendacijos dėl valstybės skiriamos finansinės paramos socialinių paslaugų gavėjams;
- rekomendacijos dėl finansinio raštingumo ugdymo priemonių.

Kitos dvi susijusios su socialinių paslaugų gavėjais ir atsako į klausimus:

- Kokius vertinimo kriterijus taikydami socialiniai darbuotojai nustato socialinių paslaugų gavėjų finansinį raštingumą?
- Kokį poreikį kreiptis į socialinius darbuotojus finansiniais klausimais išsako socialinių paslaugų gavėjai?

TYRIMO REZULTATAI

SOCIALINIŲ PASLAUGŲ GAVĖJŲ FINANSINIO RAŠTINGUMO VERTINIMO KRITERIJAI

Visų pirma tyrimu siekta sužinoti, kokiais kriterijais vadovaudamiesi ir kokius klausimus užduodami socialinių paslaugų gavėjams socialiniai darbuotojai įvertina, ar šeima finansiškai raštinga.

1 lentelėje išryškintos subkategorijos, atskleidžiančios, kaip socialiniai darbuotojai vertina socialinių paslaugų gavėjų finansinį raštingumą. Respondentų teiginiai leido atpažinti keturis finansinio raštingumo vertinimo kriterijus: šeimos skolos, biudžeto planavimas, skurdo riba, užimtumo statusas.

Interviu metu surinkti duomenys rodo, kad šeši ir septynių tyrime dalyvavusių socialinių darbuotojų, vertindami šeimos finansinio raštingumo lygį, atsižvelgia į šeimos gebėjimą planuoti biudžetą. Socialiniai darbuotojai klausia, kaip *jie paskirstyt geba pajamas ir išlaidas, ar pirmiausia rūpinasi mokesčiais, maistu, vaiko poreikiais* (R6), teiraujasi, ar *teisingai paskirsto lėšas <...> Kiek įvertina savo galimybes taupymui?* (R3) ir pan.

Duomenys rodo, kad kitas svarbus finansinio raštingumo vertinimo kriterijus yra šeimos skolos. Socialiniai darbuotojai nurodo, kad vertinant, ar šeima finansiškai raštinga, bando *išsiaiškinti, ar šeima laiku apmoka mokesčius ir kitus įsipareigojimus* (R2), teiraujasi, ar turi įsiskolinimų.

Du tyrimo respondentai teigė, kad siekia įvertinti ir šeimos skurdo lygį – stebi jos gyvenimo sąlygas. Skurdžios aplinkos identifikavimas jiems yra tam tikras signalas.

Ketvirtas identifikuotas kriterijus, vertinant šeimos finansinį raštingumą, – užimtumo statusas. Teiraujantis respondentų, kokiais kriterijais remdamiesi jie sprendžia, ar šeima finansiškai raštinga, vienas jų nurodė, kad dirbdamas su šeima *bendrauji apie tai, ar dirba* (R7).

2 LENTELĖ. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ GAVĖJŲ FINANSINIO RAŠTINGUMO VERTINIMO KRITERIJAI

Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Šeimos skolos	„Visada pasiteirauju, ar šeima neturi įsiskolinimų“ R2 „Ar šeima turi įsiskolinimų, ar turi įsiskolinimų antstoliams“ R5 „Ar skolų neturi, ar racionaliai paskirstyti pajamas geba, kad iš to, ką gauna, išgyventų ir neprisidarytų skolų“ R6 „Klausai, ar turi įsiskolinimų už komunalines paslaugas. Būna, prasitaria apie antstolius“ R7
Biudžeto planavimas	„Iš bendro išprusimo įvertini, pagal bendrą pokalbį matai, ar švaistūnas, ar taupo“ R1 „Ar daro savo analizę praėjusio mėnesio, kur išleido pinigus ne pirmam būtinumui. Ar pagalvoja apie nenumatytas aplinkybes, kai prireikia piniginių išlaidų“ R3 „Klausimai apie biudžeto planavimą“ R4 „Klausimai apie šeimos biudžeto planavimą, pajamų paskirstymą“ R5
Skurdo riba	„Arba dar matai, kad skurdas šeimoje <...> matai, kad vaikai neprižiūrėti“ R5 „Jeigu matai, kad, tarkim, skurdžiai gyvena <...> bet buitįs, jeigu nėra graži, taip sakant, tai nebūtinai parodo, kad finansiškai neraštingi“ R7
Užimtumo statusas	„Bendrauji apie tai, ar dirba, jeigu nedirba, tai kodėl“ R7

Šiuo atveju svarbu pastebėti, kad vertinant finansinį raštingumą reikėtų remtis gerokai daugiau kriterijų, vadovaujantis pačia finansinio raštingumo sąvoka ir jos sudedamosiomis dalimis. Pabrėžiama, kad finansinis raštingumas – tai asmens žinios ir gebėjimai tinkamiausiu būdu pritaikyti informaciją apie namų ūkio finansų valdymą, taupymo bei biudžeto klausimus, rizikų valdymą (skolų / paskolų / investavimo ir draudimą), valstybės taikomus mokesčius bei vyraujančią pensijų sistemą (Lusardi ir Mitchell, 2014; Kvieskienė, 2016).

Iš 2 lentelėje pateikiamų duomenų ir teorinėje dalyje apibrėžtos finansinio raštingumo sąvokos matyti, kad šiame tyrime dalyvavusių socialinių darbuotojų parinktų finansinio raštingumo kriterijų neužtenka kritiškai įvertinti socialinių paslaugų gavėjų finansinį raštingumą, nes jis vertinamas ne pagal visus finansinio raštingumo kriterijus.

Natūraliai kyla klausimas, kokios priežastys lemia neišsamų vertinimą. Visgi atsakymą sufleruoja mokslininkų tyrimai (Henning ir Lucey, 2017; Balkytė ir kt., 2017). Teigiama, kad socialiniai darbuotojai išreiškia nuomonę apie nepakankamą savo finansinio raštingumo kompetenciją.

Šio tyrimo kontekste, siekiant gerinti socialinių paslaugų kokybę bei norint užtikrinti ilgalaikių ir esminių teigiamų pokyčių vystymąsi dirbant su socialinėmis visuomenės problemomis / iššūkiais, itin svarbus pačių specialistų požiūris ne tik į tam tikrą situaciją / problemą, bet ir tinkamas nusiteikimas, noras prisidėti prie teigiamų pokyčių inicijavimo, pasitikėjimas savo žiniomis, kompetencija. Tyrimu siekta surinkti papildomų duomenų apie socialinių darbuotojų poreikį gilinti savo žinias ir kompetencijas finansinio raštingumo srityje. Šiuo atveju išryškėjo dvi skirtingos nuomonės, atsispindinčios visiškai prieštaringose subkategorijose: poreikio mokytis nėra ir poreikis mokytis yra.

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ FINANSINIO RAŠTINGUMO KOMPETENCIJA

Tyrimo dalyvių buvo klausiama, ar išvelgiate poreikį pats / pati, kaip socialinio darbo specialistas / specialistė, gilinti finansinio raštingumo žinias. Vienu atveju gautas atsakymas, kad *jaučiuosi finansiškai raštinga* (R2), kitu atveju respondentas (-ė) nurodė, kad socialinių darbuotojų finansinio raštingumo kompetencijos ugdymas nereikalingas, teigė:

Nemanau, kad mūsų specialistam tai labai reikalinga (R1).

Kaip matyti 3 lentelėje, tik keturi iš septynių respondentų teigiamai vertino socialinių darbuotojų finansinio raštingumo žinių ir kompetencijos ugdymą, nurodė, kad *poreikis yra* (R3), *gal paranku būtų išmanyti* (R1) ir pan.

Gauti duomenys parodė, kad nuomonės finansinio raštingumo kompetencijos ugdymo klausimu nebūtinai sutampa.

3 LENTELĖ. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ FINANSINIO RAŠTINGUMO ŽINIŲ / KOMPETENCIJŲ UGDYMO POREIKIS

Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Poreikio mokytis nėra	„Šiuo metu ne“ R4 „Poreikio nėra“ R5 „Bet šiai dienai tai nėra“ R7
Poreikis mokytis yra	„Iš kitos pusės, gal paranku būtų išmanyti ir finansinio raštingumo temą“ R1 „Taip <...> reikalinga“ R3 „Visada galima, neprošal, tai visai už. Nesakau, kad trūksta, bet jeigu būtų galimybė, visai naudinga būtų pagilinti žinias, tad poreikis gal kiekvienam darbuotojui, manau, būtų, reikalinga tai“ R6 „Visada galima tobulėti ir daugiau žinoti <...> Galimai, jeigu turėčiau klientų, kurie <...> nežinotų, kaip elgtis su pinigais, tada poreikis man būtų ir norėčiau tų žinių“ R7

Siekiant geriau suprasti, kas lemia skirtingus požiūrius, gilintasi ir į tyrime dalyvavusių socialinių darbuotojų kompetenciją finansinio raštingumo ugdymo klausimais. Respondentų teirautasi, kokią finansinio raštingumo informaciją mano turintis / turinti teikti (kokiais finansiniais klausimais šeimą konsultuojate, kokių finansinių patarimų duodate). Peržiūrėjus tyrimo dalyvių atsakymus (žr. 4 lentelę) matyti, kad išryškėjo tik trys kompetencijų klausimų sritys (subkategorijos) – akcentuojama darbuotojų kompetencija konsultuoti biudžeto planavimo klausimais, minima, kad socialiniai darbuotojai konsultuoja socialinių paslaugų gavėjus ir / ar pataria *apie biudžeto planavimą* (R4); *kaip teisingai paskirstyti pajamas. Įvertinti būtinų išlaidų prioritetus* (R3) ir kt.

Vieno (-s) respondento (-ės) paminėta kompetencija ir gebėjimas konsultuoti su skyrybomis susijusiais finansiniais klausimais, konkrečiai – alimentų tematika ir kompetencija konsultuoti finansinės paramos klausimais.

Nepaisant to, jog tik dalis respondentų nurodė, kad išvelgia poreikį gilinti žinias ir tobulinti kompetenciją finansinio raštingumo klausimais, paprašius įvertinti turimą kompetenciją, nurodė, jog trūksta žinių bei kompetencijos, kad galėtų tinkamai įvertinti socialinių paslaugų gavėjų

finansinio raštingumo lygį ir prireikus ugdyti jų finansinio raštingumo kompetenciją.

4 LENTELĖ. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ KOMPETENCIJA FINANSINIO RAŠTINGUMO KLAUSIMAIS

Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Biudžeto planavimas	„Konsultuojam, kaip pinigus leist <...> bandai paprotint, kad pirkinius persireguliuotų. <...> Žiūrėti savo biudžetą, kaip, kam, kiek išleidžia pinigų. Mokai atkreipti dėmesį į poreikius ir prioritezuoti, kad neturėtų finansinių bėdų“ R1 „Nuolat domiuosi, ar susimokėję visus įsipareigojimus“ R2 „Mokomi paskirstyti savo pajamas ir išlaidas, skatinu drauge sudaryti planus“ R5 „Kaip gebėti paskirstyti gaunamas pajamas. Darom pajamų–išlaidų žurnaliuką, kaip išgyventi tą mėnesį, kad apgalvotų“ R6
Su skyrybomis susiję finansiniai klausimai (alimentų tema)	„Konsultuoju žmones dėl, pavyzdžiui, skyrybų, kada reikia nusistatyti alimentus, konsultuoju, kur kreiptis, kaip paruošti dokumentus antstoliams, jeigu vienas nemokus“ R7
Finansinė parama	„Kai reikia, kad į „Sodrą“ pasikreiptų išmokų“ R7

Analizuojant tyrimo metu gautus duomenis atsiskleidė, kad finansinio raštingumo samprata ir sąvoka neapima tokios tematikos kaip išmokų, valstybės finansinių paskatų klausimai, nes iš esmės valstybės lygmeniu siekiama, kad kiekvienas suaugęs, sveikas ir darbingo amžiaus pilietis, turėdamas reikiamą finansinio raštingumo žinių ir kompetencijų, gebėtų veikti savarankiškai, prisidėtų prie valstybės gerovės kūrimo, t. y. būtų ekonomiškai aktyvus. Visgi šio tyrimo kontekste fiksuota situacijų, kai socialinių paslaugų gavėjas motyvuojamas naudotis valstybės ištekliais, šiuo atveju – finansine parama / pašalpa, galimai nugalinant jį. Šiuo atveju kyla diskusinis klausimas – ar socialinių paslaugų gavėjų motyvavimas naudotis valstybės skiriamomis finansinėmis išmokomis yra vienintelis ir teisingas būdas? Galbūt naudingiau ir greičiau pozityvių pokyčių būtų pasiekta socialinių paslaugų gavėjus motyvuojant aktyviai dalyvauti darbo rinkoje ir siekiant įgalinti spręsti susidariusias keblias finansines situacijas.

SOCIALINIŲ PASLAUGŲ GAVĖJŲ POREIKIS KREIPTIS Į SOCIALINIUS DARBUOTOJUS FINANSINIAIS KLAUSIMAIS

Siekiant geriau suprasti situaciją, tyrimo respondentų teirautasi, kokios su finansiniais klausimais susijusios pagalbos kreipiasi / prašo klientai. Socialinių darbuotojų pateikti atsakymai buvo suskirstyti į 4 subkategorijas (žr. 5 lentelę).

5 LENTELĖ. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ GAVĖJŲ POREIKIS KREIPTIS Į SOCIALINIUS DARBUOTOJUS FINANSINIAIS KLAUSIMAIS

Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Finansinės paramos klausimai	„Kreipiasi <...> dėl pagalbos, kad <...> aprūpinti reikiamais daiktais“ R4 „Dažniausiai prašo paramos maistu, drabužiais, įvairiais daiktais“ R5
Su skyrybomis susiję finansiniai klausimai (alimentų tema)	„Tai pagrįste dėl alimentų“ R7
Darbo susiradimo klausimai	„Kaip gauti pajamų, susirasti darbą“ R3
Nesikreipia dėl finansinių klausimų	„Jeigu šeima išsilavinę, dirba, gauna pajamas, jie neišsako, kad susiduria su finansinėmis problemomis. Skyrybininkai nesiskundžia, samdo teisininkus, tai brangu, bet jie tvarkosi, problemų finansinių nėra“ R5 „Kad patys kreiptųsi, tai retai būna. Aš kai dirbu, tai pati matau, tada pradedu dirbti tais finansų klausimais, bet patys jie retai sako, kad reikia“ R2

Didelis šio tyrimo atradimas yra tai, kad prie socialinių paslaugų gavėjų poreikio gauti pagalbą finansų klausimais buvo pažymima ir tai, jog į socialinius darbuotojus nesikreipama dėl finansinių klausimų. Socialiniai darbuotojai dalijosi patirtimi, kad

patys klientai neprašo pagalbos finansiniais klausimais (R2).

Kai kuriems darbuotojams net *nebuvo pasitaikę, kad klaustų (R1)* ar prašytų socialinio darbuotojo patarimo finansų tema. Kelis kartus buvo paminėta, kad patys socialiniai darbuotojai, matydami poreikį, inicijuoja pokalbius finansų klausimais. Tai iliustruoja jų teiginiai:

Gal tu pats norėdamas padaryt įtaką šneki apie tai (R1).

Čia turbūt daugelis kolegijų taip, kiek pačios rodom iniciatyvos tuo klausimu padirbėt, tiek ir būna (R6).

Visgi kitais atvejais socialiniai darbuotojai turėjo patirčių, kai socialinių paslaugų gavėjai kreipėsi į juos dėl finansinių klausimų. Tyrimas atskleidė, kad kartais kreipiamasi finansinės paramos, darbo susiradimo ar alimentų klausimais.

Iš esmės ši tyrimo dalis skatina platesnes diskusijas ir tyrimus, siekiant suprasti, kodėl socialinių paslaugų gavėjai nesikreipia į socialinius darbuotojus finansų klausimais, o kai kreipiasi, kodėl tik tokiais klausimais. Įdomu suprasti platesnį kontekstą, sužinoti didesnės tyrimo imties patirtis.

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ IDENTIFIKUOJAMOS SOCIALINIŲ PASLAUGŲ GAVĖJŲ FINANSINIO NERAŠTINGUMO PROBLEMOS

Kokybinis tyrimas, kurio esmė yra pažvelgti į situaciją, problemą ar reiškinį detaliau, žvelgi į realias žmonių patirtis (Žydzūnaitė ir Sabaliauskas, 2017), šiuo atveju leido patyrinėti informantų nuomonę apie socialinių darbuotojų identifikuojamas socialinių paslaugų gavėjų finansinio neraštingumo problemas. Kaip matyti 6 lentelėje, respondentų atsakymai leido suformuoti 7 subkategorijas ir įvardyti identifikuojamas problemas iš įvairių perspektyvų.

Socialinių darbuotojų dažniausiai akcentuotos finansinio neraštingumo problemos yra: negebėjimas tvarkytis biudžeto klausimais, netinkamas požiūris / pozicija finansų valdymo klausimais ir finansinio raštingumo žinių trūkumas. Subjektyviu socialinių darbuotojų požiūriu, yra atvejų, kai

gal iš šeimos atėjęs modelis netinkamas. <...> Pats tas mentalitetas žmogaus <...> kiti susitaiko su situacija prasta, sutinka gyventi iš tų pašalpų. Požiūris netinkamas, noro stoka, net nenori kai kurie gerai gyventi (R1).

**6 LENTELĖ. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ IDENTIFIKUOJAMOS SOCIALINIŲ PASLAUGŲ
GAVĖJŲ FINANSINIO NERAŠTINGUMO PROBLEMOS**

Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Realus pajamų trūkumas	„Šeimų, kurios susiduria su finansiniu neraštingumu, pajamos yra nedidelės, asmenys turi sveikatos sutrikimų. Dėl šios priežasties šeimos susiduria su sunkumais paskirstant išlaidas, nes pajamų dažniausiai neužtenka net maistui“ R5
Neproporcingai didelės skolos	„Išiskolinimai, kurie peraugo į antstolius“ R7
Negebėjimas tvarkyti biudžeto klausimais	„Yra šeima, kuri išleidžia daugiau nei uždirba“ R2 „Problema – neteisingai paskirstant gautas pajamas“ R3 „Išlaidų neplanavimas“ R4 „Gal negebėjimas planuoti savo biudžeto“ R7
Finansinio raštingumo žinių trūkumas	„Nes dauguma su grynais pinigais nesusitvarko, trūksta išprusimo“ R3 „Neišprusimas, žinių trūkumas“ R4 „Nemoka to jie, kad pirmiau susimokėt, kas būtina, prioritetų nemoka susidėliot, pagal tai, kad yra svarbiau, ką galima atidėt“ R6
Piktnaudžiavimas valstybės išmokomis / parama	„Net ir tų išmokų, socialinių pašalpų mokėjimas galėtų būti trumpesniu terminu, nes yra piktnaudžiaujama, jiems nesinori dirbti, nes neapsimoka“ R6
Netinkamas požiūris / pozicija finansų valdymo klausimais	„Negalvojama apie rytdieną“ R3 „Per lengvas požiūris“ R4 „Pripranta, tas yra blogai, nes daugybė yra, kurie gali dirbti, fiziškai pajėgūs, vaikai ugdymo įstaigas lanko, gali dirbti, bet nenori“ R6
Atsakomybės trūkumas	„Atsakomybės už save ir artimuosius stoka“ R4

Respondentai įvardija atvejus, kai yra *stoka žinių šitoj sferoj (R1)*, negebama tvarkytis su biudžetu:

jie neįvertina būtinų išlaidų, kad neteikia pirmenybės būtinom prekėm, būtiniem dalykam. Būna, kad pinigus išleidžia net procedūrom grožio, o paskui skundžiasi, kad neliko pinigų mokesčiams ar maistui (R6).

Socialinių darbuotojų pastebėjimu, identifikuojamos ir kitos problemos, pavyzdžiui, realus pajamų trūkumas, neproporcingai didelės skolos. Visgi nerimą kelia ir tokios problemos kaip socialinių paslaugų

gavėjų atsakomybės trūkumas ar piktnaudžiavimas valstybės išmokomis / parama.

Šiuo atveju kokybinio tyrimo metu surinkti duomenys leido atskleisti realias socialinių paslaugų gavėjų problemas. Identifikavus problemas, kurias tenka spręsti socialiniams darbuotojams, galima efektyviau ieškoti pagalbos priemonių bei siekti teigiamų pokyčių.

TRANSFORMUOJANTIS SOCIALINIS DARBAS – SPECIALISTŲ INDĖLIS, SIEKiant TEIGIAMŲ SOCIALINIŲ PASLAUGŲ GAVĖJŲ POKYČIŲ FINANSŲ SRITYJE

Atliktas tyrimas padėjo identifikuoti ir transformuojančio socialinio darbo rezultatus. Transformuojantis mokymasis padeda suaugusiajam keisti savo asmenybę, bręsti ir tobulėti, nes kyla poreikis imtis veiksmų, siekiant pasikeisti ir pakeisti savo socialinę aplinką, praktiką (Adomaitienė, Zubrickienė, 2016). Pasak Kolbergytės (2016), transformuojantis mokymasis yra apie asmens mąstymo pokyčius, kai jis formuoja naujus ugdymosi tikslus, kuria prielaidas „kardinaliems pokyčiams politiniu ar socialiniu lygmeniu. Pagrindiniai efektyvaus transformuojančio mokymosi proceso veiksniai tampa asmens branda ir tvirtas pasirengimas keistis bei savarankiškos valios pastangos ugdytis“ (Kolbergytė, 2016, p. 221). Šiuo atveju respondentų buvo klausiama, ar jie turėjo transformuojančių pavyzdžių, kai jų suteiktos finansinio raštingumo žinios padarė reikšmingų pokyčių šeimų gyvenime?

Tyrimas atskleidė, kad tik trys iš septynių tyrime dalyvavusių socialinių darbuotojų galėjo prisiminti, reflektuoti ir nupasakoti tokių atvejų patirtis. Tai rodo, kad transformuojančių patirčių būna. Socialinių darbuotojų atsakymai leido identifikuoti subkategorijas (žr. 7 lentelę). Atsakymai atskleidė, kad specialistų dėka buvo atvejų, kai šeimoms padėta padidinti pajamas, sumažinti skolas ir įgalinti grįžti į darbo rinką.

7 LENTELĖ. TRANSFORMUOJANTIS SOCIALINIS DARBAS – SPECIALISTŲ INDĖLIS, SIEKIANČI TEIGIAMŲ SOCIALINIŲ PASLAUGŲ GAVĖJŲ POKYČIŲ FINANSŲ SRITYJE

Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Pagalba padidinti šeimos pajamas – susitvarkyti alimentų / kitų išmokų dokumentus	„Kai asmuo pasikreipė, <...> kad būtų paskirti alimentai. Buvo dar atvejų, kai padėjau pildyti dėl antstolių dokumentus, tada gavo išmokų. Iki manęs to nepadarė jie savarankiškai“ R7
Pagalba tvarkytis su šeimos skolomis	„Kažkiek šeimų yra, kurios sugebėjo išsimokėti skolas antstoliam ir išsilaikyti be skolų, be antstolių, kai finansinę atsakomybę prisiėmė už save <...> suprato, kad kitaip pinigėlius reikia valdyt“ R6
Motyvimasis padidinti šeimos pajamas – klientų grįžimas į darbo rinką	„Kai skatini įsidarbinti ir žmogus įsidarbina, džiaugiasi pastoviom pajamom <...> kad jaučiasi finansiškai stabiliau“ R1

Iš tyrimo respondentų pateiktų duomenų matyti, kad socialiniams darbuotojams pavyksta prisidėti prie reikšmingų pokyčių. Specialistų dalijimasis gerąja patirtimi ir praktika galėtų būti vienas iš metodų puoselėti kitų specialistų finansinio raštingumo kompetenciją ir motyvuoti aktyviau įsitraukti į socialinių paslaugų gavėjų finansinio raštingumo ugdymą, kai identifikuojamas toks poreikis.

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ REKOMENDACIJOS, SIEKIANČIOS SOCIALINIŲ PASLAUGŲ GAVĖJŲ EKONOMINIO ĮGALINIMO

Dar vienas svarbus šio kokybinio tyrimo akcentas – socialinių darbuotojų rekomendacijos. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, ką specialistai mano apie valstybės skiriamą įvairią finansinę paramą šeimoms, ir išgirsti patirtimi pagrįstą požiūrį bei praktines rekomendacijas, kurių pagrindu galėtume susidaryti platesnį valstybės skiriamos šeimoms paramos panaudojimo vaizdinį bei ieškoti efektyvesnio išteklų panaudojimo (žr. 8 lentelę).

Kaip rodo tyrimo duomenys, socialiniai darbuotojai identifikuoja pasikartojančią socialinių paslaugų gavėjų netinkamo elgesio tendenciją – piktnaudžiavimą nedarbo išmokų sistema:

piktnaudžiauti pradeda, pavyzdžiui, nenori grįžti į darbą, nes nuims išmokas, socialines paramas tuomet. Jie sako, kad dirbti neapsimoka (R6).

8 LENTELĖ. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ REKOMENDACIJOS DĖL VALSTYBĖS SKIRIAMOS
FINANSINĖS PARAMOS SOCIALINIŲ PASLAUGŲ GAVĖJAMS

Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Derėtų trumpinti nedarbo išmokų laikotarpį	„Socialines pašalpas gaunantys asmenys nemotyvuoti ieškoties darbo ir jį išlaikyti, taip pat nesistengia įgyti specialybę ir dalyvauti darbo rinkoje. Manau, kad socialinės pašalpos, mokamos ilgus metus, tik mažina motyvaciją gerinti savo finansinę padėtį“ R5 „Galbūt turėtų būti terminai kitokie socialinių išmokų, nes atkreipiu dėmesį, kad piktnaudžiauti pradeda, pavyzdžiui, nenori grįžti į darbą, nes nuims išmokas, socialines paramas tuomet. Jie sako, kad dirbti neapsimoka“ R6 „Gal galim pagriežtinti užimtumo tarnybos tvarką, paskatinti, kad žmonės eitų darbintis“ R7
Galima padidinti socialines išmokas tikslingai visuomenės daliai	„Finansinė pagalba būtina ir jos reikėtų daugiau toms šeimoms, kurios tvarkingai augina vaikus, pavyzdžiui, kai tėvai dirba“ R4 „Manau, kad finansinė parama, išmokos turėtų būti didinamos asmenims, kuriems nustatytas neįgalumas, dirbantiems asmenims, tačiau mažas pajamas gaunantiems“ R5
Tam tikrais atvejais socialinę pagalbą derėtų teikti ne piniginemis išmokomis	„Gal tikslinga maisto kortelėm padėti, ne pinigine forma <...> nes pinigus panaudoja ne ten, kur reikia“ R1 „Mažiau grynųjų pinigų, o daugiau kitų tikslinių panaudojimo būdų, kai yra būtinumas <...> Tikslinga būtų tos maisto kortelės, korteliniu būdu ta parama“ R3
Finansines išmokas mokėti kas savaitę (ne kartą per mėnesį)	„Patartina, kad skiriamos, gaunamos pajamos būtų per mėnesį išdalinamos į savaites, nes gavus pinigų už mėnesį įsivaizduoja, kad dabar tai milijonierius“ R3
Derėtų motyvuoti socialinių paslaugų gavėjus siekti teigiamų pokyčių	„Reikėtų atkreipti dėmesį ir teikti pagalbą, kuri augintų žmogaus motyvaciją gyventi geriau“ R2

Jie rekomenduoja trumpinti ar kitaip sugriežtinti nedarbo išmokų mokėjimo laikotarpį (žr. 8 lentelę). Socialiniai darbuotojai nurodo, kad tam tikrais atvejais socialinę pagalbą derėtų teikti ne piniginemis išmokomis, tarkime,

jeigu šeima turi priklausomybių alkoholio, narkotikų ar kitų psichotropinių medžiagų, tada galima gauti pinigus, pavyzdžiui, į „Maxima“

kortelę. <...> Jeigu yra tikimybė, kad žmogus išleis pinigus ne pagal paskirtį <...> tada pakreipti tą pagalbą, kad gautų ne pinigine forma (R7).

Prie rekomendacijų tyrimo dalyviai nurodo ir tai, kad kai kuriais atvejais prasminga finansines išmokas gauti kas savaitę (ne kartą per mėnesį) dėl nepakankamo finansinio raštingumo lygio ir negebėjimo adekvačiai vertinti šeimos finansinės padėties. Socialinis (-ė) darbuotojas (-a) pastebėjo, kad reikia nepamiršti ir motyvuoti socialinių paslaugų gavėjus siekti teigiamų pokyčių, t. y. padėti didinti *žmogaus motyvaciją gyventi geriau* (R2).

Svarbu ir tai, kad socialiniai darbuotojai pastebi ir sistemos spragų. Respondentai kaip rekomendaciją nurodo socialinių išmokų didinimą tikslingai visuomenės daliai, pavyzdžiui,

asmenims, kuriems nustatytas neįgalumas, dirbantiems asmenims, tačiau mažas pajamas gaunantiems (R5).

Atliekant duomenų analizę, interviu metu surinkti duomenys atskleidė net penkias rekomendacijas dėl valstybės skiriamos finansinės paramos socialinių paslaugų gavėjams.

9 LENTELĖ. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ REKOMENDACIJOS DĖL FINANSINIO RAŠTINGUMO UGDYMO PRIEMONIŲ

Subkategorija	Iliustruojantys teiginiai
Informacinis lankstinukas	„Gal reiktų lankstinuko apie tai, kur žmonės moko finansinio raštingumo įgūdžių“ R5
Nemokamos finansinio raštingumo konsultacijos	„Nedaug yra informacijos dėl galimybės kreiptis konsultuotis finansinio raštingumo klausimais“ R5 „Gal turėtų būti konsultacijos <...> nemokamos“ R7
Nemokami kontaktiniai finansinio raštingumo mokymai	„Gal būtų gerai šeimom grupė, kur galėtų mokytis apie finansus. Manau, jei atsirastų mokymų, grupių apie finansus, atsirastų tų šeimų, kurios ateitų paklaustyti <...> Nauda būtų“ R1 „Gal būtų galima seminariuką pačiom šeimom padaryt, kad gyvai jie paklaustyti, gal efektyviau nei lankstinukas. Informacija gyvai yra naudingas reikalas. Gali būt ir vienkartinis seminaras, bet patarimų gyvai kad gautų, kas paaiškint, padiskutuot, kaip geriau valdyt finansus“ R6

Apžvelgus finansinio raštingumo problemas socialinio darbo kontekste bei unikalias specialistų patirtis, apibendrinant tyrimą, socialinių darbuotojų buvo prašoma pateikti rekomendacijas, kas jiems padėtų ugdyti socialinių paslaugų gavėjų finansinio raštingumo kompetenciją. Kaip matyti 9-oje lentelėje, įvardytos trys rekomendacijos (subkategorijos). Socialiniai darbuotojai mano, kad prie socialinių paslaugų gavėjų finansinio raštingumo didinimo prisidėtų finansinio raštingumo konsultacijos bei mokymai, prasminga būtų ir dalomoji priemonė – lankstinukas, kuriame būtų susisteminta informacija apie finansinio raštingumo ugdymo paslaugų teikėjus. Priduriama, kad išvelgiamas ne tik socialinių paslaugų gavėjų finansinio raštingumo mokymų poreikis, *bet gal mokymų reikėtų socialiniam darbuotojam* (R7).

Interpretuojant 9-oje lentelėje esančius duomenis, prieita prie išvalgos, kad finansinio raštingumo ugdymo priemonės socialinių paslaugų gavėjams turėtų būti nemokamos – *turėtų būti mokymai ar konsultacijos nemokamos* (R7), vykdomos kontaktiniu būdu.

IŠVADOS

Apibendrinus kokybinio tyrimo metu gautus duomenis galima teigti, kad tyrimas atskleidė finansinio raštingumo ugdymo svarbą socialiniame darbe, pabrėžė būtinybę didinti socialinių darbuotojų kompetenciją ir su tyrimo dalyvių pagalba, pateikė konkrečių rekomendacijų, kaip gerinti finansinio raštingumo lygį ir skatinti socialinių paslaugų gavėjų ekonominį įgalinimą. Apibendrinus mokslininkų išvalgas galima teigti, kad socialinio darbo kontekste reikia skatinti socialinių paslaugų gavėjų finansinį savarankiškumą, kelti tikslą padėti asmenims siekti autonomijos finansų srityje. Tai rekomenduojama daryti visų pirma didinant pačių socialinių darbuotojų finansinio raštingumo kompetenciją, savo ir socialinių paslaugų gavėjų finansinio raštingumo žinias patikrinti profilaktiškai, atliekant finansinio raštingumo testus. Mokslininkai ir ekonomistai didelį dėmesį rekomenduoja atkreipti į moterų finansinį raštingumą ir jo ugdymą. Akcentuojama, kad, siekiant ugdyti finansinį raštingumą, derėtų skatinti žmones reflektuoti apie savo elgesį su pinigais ir ne tik padėti jiems spręsti finansinius iššūkius, bet ir esant

poreikiui, pavyzdžiui, pastebėjus netinkamą elgesį su pinigais, atlikti kontrolės funkciją. Tam tikrais atvejais, pavyzdžiui, kai kalbame apie žemesnį finansinį raštingumą turinčius asmenis, rekomenduojama socialiniams darbuotojams padėti socialinių paslaugų gavėjams susidaryti bei laikytis šeimos biudžeto, minėta kontrolės funkcija šiuo klausimu taip pat būtų reikalinga. Svarbiausia, kad socialinių paslaugų gavėjai būtų motyvuojami prisiimti visišką atsakomybę už savo / šeimos finansinę padėtį ir įgalinami imtis reikiamų veiksmų bei pokyčių.

Tyrimas atskleidė, kad socialinių darbuotojų nuomonės dėl poreikio gilinti savo finansinio raštingumo žinias yra prieštaringos. Kai kurie respondentai jaučiasi gana kompetentingi, kiti pripažįsta, kad jų žinios nėra pakankamos. Svarbu atkreipti dėmesį, kad pačių specialistų savęs vertinimas nėra itin objektyvus. Tyrimas atskleidė, kad jame dalyvavę socialiniai darbuotojai stokoja finansinio raštingumo teorinių žinių. Remiantis pačių specialistų pateiktomis išvalgomis, fiksuota, kad trūksta ne tik žinių, bet ir įgūdžių efektyviai taikyti žinias praktikoje. Atsižvelgus į gautus duomenis galima daryti išvadą, kad, siekiant užtikrinti, jog socialiniai darbuotojai būtų geriau paruošti dirbti su socialinių paslaugų gavėjais ir galėtų atliepti visuomenės poreikius bei pasaulinių tendencijų keliamus lūkesčius, derėtų siekti didinti socialinių darbuotojų kompetenciją finansinio raštingumo klausimais.

Tyrimo rezultatai parodė, kad šiame tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai, vertindami šeimų finansinį raštingumą, rėmėsi tik keturiais kriterijais: šeimos skolos, biudžeto planavimas, skurdo riba ir užimtumo statusas. Tai leidžia suprasti, kad finansinio raštingumo samprata socialinių darbuotojų praktikoje yra ribota ir neapima visų šio fenomeno aspektų. Šio tyrimo kontekste išvados rodo, kad specialistų socialinių paslaugų gavėjų finansinio raštingumo vertinimas nėra išsamus, o tai gali lemti ir neefektyvias intervencijas, siekiant spręsti finansinio neraštingumo keliamas problemas.

Svarbia tyrimo išvalga laikoma tai, kad į socialinius darbuotojus ne visada kreipiamasi dėl finansinių klausimų, nors rezultatai atskleidžia problemas, susijusias su socialinių paslaugų gavėjų motyvacija gerinti savo / šeimos finansinę padėtį ir imtis esminių veiksmų – aktyviai dalyvauti darbo rinkoje. Tai kelia klausimų dėl socialinių paslaugų teikimo

politikos ir jos poveikio socialinių paslaugų gavėjų norui siekti geresnės finansinės padėties. Visgi pasitaiko atvejų, kai išvelgę poreikį socialiniai darbuotojai inicijuoja pokalbius finansų klausimais. Tyrimo respondentų teigimu, tais atvejais, kai prašoma pagalbos finansų klausimais, tai liečia klausimus apie finansinę paramą, darbo perspektyvas ar alimentų klausimus. Šie duomenys koreliuoja su kita tyrimo metu gauta informacija – socialinių darbuotojų identifikuojamas socialinių paslaugų gavėjų problemas, susijusias su jų finansiniu neraštingumu. Tai – negebėjimas tvarkyti biudžeto, finansų valdymo srities žinių trūkumas, netinkamas požiūris į finansus ir atsakomybės stoka. Visgi tyrimo metu fiksuota pozityviai nuteikiančių atvejų. Tyrimo rezultatai rodo, kad socialiniai darbuotojai gali turėti transformuojančią įtaką socialinių paslaugų gavėjams, pavyzdžiui, padėdami jiems padidinti pajamas ir sumažinti skolas.

Respondentų rekomendacijos dėl valstybės finansinės paramos socialinių paslaugų gavėjams apima socialinių išmokų mokėjimo laikotarpio trumpinimą ir tikslingesnę išmokų gavėjų apibrėžimą, taip pat paramos teikimo formos pokyčius, esant signalams, kad socialinių paslaugų gavėjas netikslingai naudosis finansinėmis išmokomis. Pasak tyrimo dalyvavusių socialinių darbuotojų, šie sprendimai prisidėtų prie piktnaudžiavimo atvejų mažėjimo. Tyrimo rezultatai kviečia permaštyti, ar dabartinė socialinės paramos sistema maksimaliai veiksminga, o galbūt neatsižvelgus į siūlomas alternatyvas tam tikrais atvejais gali trukdyti socialinių paslaugų gavėjų savarankiško gyvenimo skatinimui ir ekonominiam įgalinimui.

Kalbant apie rekomendacijas, socialiniai darbuotojai nurodo, kad išvelgia ne tik konsultacijų ir mokymų finansinio raštingumo tema socialinių paslaugų gavėjams organizavimo poreikį, bet ir pabrėžia, kad tokios paslaugos turėtų būti nemokamos. Tai padėtų visiems pagal poreikį socialinių paslaugų gavėjams įgyti reikiamų žinių ir pokyčių, prisidėtų prie didesnio socialinių paslaugų gavėjų ekonominio įgalinimo.

Tyrimo ribotumai. Dėl nedidelės respondentų imties tyrimo rezultatai nėra reprezentatyvus Kauno apskrities ar visos Lietuvos situacijos atspindys, pateiktos analizės rezultatai ir išvados gali būti traktuojami tik kaip pirminės išvalgos. Visgi pateikti duomenys yra svarbūs, nes sudaro prielaidas ateities tyrimams ir analizėms, leidžia

geriau suprasti socialinio darbo specifiką ir socialinių paslaugų gavėjų charakteristiką finansinio raštingumo klausimais.

LITERATŪRA

1. Adomaitienė, J., ir Zubrickienė, I. (2016). *Projektai mokymo(si) procese: andragoginės sąveikos optimizavimo aspektas*. Monografija. Klaipėda: KU leidykla.
2. Aren, S., & Zengin, A. N. (2016). Influence of Financial Literacy and Risk Perception on Choice of Investment. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol. 265(24). Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/311361383_Influence_of_Financial_Literacy_and_Risk_Perception_on_Choice_of_Investment
3. Balkytė, G., Budrienė, L., Liniauskaitė, R., ir Meškelenė, A. (2017). Personal Finances Management Aspects of Youth from Socially Excluded Group. *Studies-Business-Society: Present and Future Insights*, 2(22). Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/103984>
4. Henning, M. B., & Lucey, T. A. (2017). Elementary Preservice Teachers' and Teacher Educators' Perception of Financial Literacy Education. *The Social Studies*, 108(4), 163–173. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/318478089_Elementary_Preservice_Teachers_and_Teacher_Educators_Perceptions_of_Financial_Literacy_Education
5. Hossain, M. I., & Ahmad, I. (2020) Social work education and practice in Bangladesh: Issues and challenges. *The Palgrave Handbook of Global Social Work Education*, 455–472. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/382050251_Social_Work_Education_and_Practice_in_Bangladesh_Issues_and_Challenges
6. Huang, J., Sherraden, M., John, L., Birkenmaier, J., Loke, V., & Hageman, S. (2021) Preparing Social Work Faculty to Teach Financial Capability: Where We Stand. *Journal of Social Work Education*, 57(4), 688–706. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/339370245_Preparing_Social_Work_Faculty_to_Teach_Financial_Capability_Where_We_Stand
7. Yuneline, M. H., & Suryana, U. (2020). Financial literacy and its Impact of Funding Source's Decision-Making. *International Journal of Applied Economics, Finance and Accounting. Online Academic Press*, 6(1), 1–10. Prieiga per internetą: <https://onlineacademicpress.com/index.php/IJAEFA/article/view/194>
8. <https://onlineacademicpress.com/index.php/IJAEFA/article/view/194>
9. Jurevičienė, D., ir Gausienė, E. (2010) Finansinės gyventojų elgsenos ypatumai. *Verslas: teorija ir praktika*. 11(3), 22–237. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/269974370_Finansines_gyventoju_elgsenos_ypatumai

10. Juriavičienė, I., ir Milkintaitė, L. (2024). Socialinio darbuotojo konfliktų su klientais valdymo patirtys. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 20/1, 79–86. Prieiga per internetą: <https://ojs.kaunokolegija.lt/index.php/mttlk/article/view/649>
11. Kolbergytė, A. (2016). *Suaugusiųjų saviugda kaip transformuojantis ugdymas*. Daktaro disertacija. Vilnius: MRU leidykla. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/71012>
12. Kvieskienė, G. (2016). *Finansinio raštingumo samprata ir paradoksai*. Prieiga per internetą: <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/eadca644-d489-4097-abc1-31c613067996/content>
13. Lapinskienė, G., Malakaitė, D., Pašiusienė, I., ir Žarskienė, L. (2022). Z kartos investuotojų elgsena: Vilniaus kolegijos studentų tyrimas. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 1(18), 138–144. Prieiga per internetą: <https://ojs.kaunokolegija.lt/index.php/mttlk/article/view/539>
14. *Lietuvos bankas*. (2023). Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/apzvalgos-ir-leidiniai/category.39/series.167>
15. *Lietuvos bankas*. (2024a). Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/naujienos/lietuviu-finansinis-rastingumas-per-beveik-desimtmeti-suprastejo>
16. *Lietuvos bankas*. (2024b). Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/naujienos/kiem-ismanote-apie-investavima-atlikite-testa-ir-suzinokite>
17. *Lietuvos bankų asociacija*. (2021). Prieiga per internetą: <https://www.lba.lt/lt/apie-mus/asociacijos-naujienos/lietuvos-finansinio-rastingumo-indeksas-situacija-gereja-taciau-progresas-per-letas>
18. Lukoševičius, A., ir Butėnas, R. (2021). Finansinio raštingumo, padedančio planuoti moksleivių asmeninį biudžetą naudojant programėlę „Spending tracker“ ugdymas. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 1(7), 78–84. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/97531>
19. Lusardi, A., & Mitchell, O. (2014). *The economic Importance of financial literacy: theory and evidence*. Prieiga per internetą: <https://gflec.org/wpcontent/uploads/2014/12/economic-importance-financial-literacy-theory-evidence.pdf>
20. Meier, S., & Sprenger, C. (2008). Discounting Financial Literacy: Time Preferences and Participation in Financial Education Programs. *IZA Discussion Papers* 3507. Prieiga per internetą: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/35270/1/569673887.pdf>
21. Navickas, M., Gudaitis, T., & Krajnakova, E. (2014). *Influence of financial literacy on management of personal finances in a young household*. Prieiga per internetą: <https://journals.vgtu.lt/index.php/BTP/article/view/8402/7285>
22. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

23. *Swedbank*. (2024). Prieiga per internetą: <https://blog.swedbank.lt/finansinio-ig-testas>
24. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija. (2020). Prieiga per internetą: [https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/tyrimai_ir_analizes/2020/Finansinio%20ra%C5%A1tingumo%20ugdymas%20\(2020%20Nr_%2012\).pdf](https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/tyrimai_ir_analizes/2020/Finansinio%20ra%C5%A1tingumo%20ugdymas%20(2020%20Nr_%2012).pdf)
25. Žydžiūnaitė, V., ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai: vadovėlis socialinių mokslų studijų programų studentams*. Vilnius: Vaga.
26. Xu, H., Song, K., Li, Y., & Ankrah Twumasi, M. (2023). The Relationship between Financial Literacy and Income Structure of Rural Farm Households: Evidence from Jiangsu, China. *Agriculture*, 13, 711. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.3390/agriculture13030711>

RENATA ČIUŽIENĖ

KAUNAS CITY SOCIAL SERVICES CENTER, LITHUANIA

FINANCIAL LITERACY IN THE CONTEXT OF SOCIAL WORK SUMMARY

The article analyses financial literacy development in the context of social work, using a qualitative research approach to review the experiences of 7 social workers. The research was conducted in autumn 2024 in Lithuania with social workers from Kaunas County.

The problems identified by the social workers are related to the financial illiteracy of social service recipients, i.e. inability to manage budgets, lack of knowledge in the field of financial management, inappropriate attitude towards finances, lack of responsibility and even misuse of the social support system. This raises controversial questions about the policy of social service provision and its impact on the willingness of social service recipients to improve their financial situation.

Summarising the findings of the qualitative research, it can be said that the study has highlighted the need to increase the competence of social workers and, with the help of the research participants, has provided concrete recommendations to improve the level of financial literacy and promote the economic empowerment of social service recipients. In addition to the need for financial literacy counselling and training for beneficiaries of social services, social workers also stress that such services should be free of charge.

To summarise the researchers' insights, the most important thing is to motivate the beneficiaries of social services to take full responsibility for their own/family's financial situation and to empower them to take the necessary actions and changes.

Keywords: *social work, financial literacy, financial literacy education, beneficiaries of social services.*